

6. СТРЕМЕЖЪТ НА ТОТАЛИТАРНИЯ РЕЖИМ ДА РАЗЕДИНИ МЮСЮЛМАНИТЕ НА ЕТНИЧЕСКА ОСНОВА

Исмаил ДЖАМБАЗОВ

Опитите за разединение на мюсюлманите на турци, роми и помаци започват при подготовката на първия устав за организационното устройство на Главното мюфтийство и мюфтийската система в България след преврата на 9.IX.1944 год., който е приет на 23.IX.1945 год.¹.

По философия и организационното устройство на духовния живот на мюсюлманите в България, той представлява само съкратен вариант на устава от 1919 година². Първият устав се състои от 189 члена, а вторият от 125.

Разлика има в заглавието. В първия се посочва изрично, че той се отнася до духовния живот на мюсюлманите в Царство България, а във втория случай думата „Царство” е отпаднала. Въпреки че и тогава България е все още царство (референдумът за република е проведен на 15.IX.1945 година), ръководството на страната предварително е решило да премахне монархията и да обяви страната за Народна Република. Но, все още необявената република не може да се афишира предварително, затова в заглавието на устава не се споменава нито за царство, нито за република. Той е само „Устав за духовното устройство и управление на мюсюлманите в България”.

И в новия устав мюфтийската система в България като функция и организационен строеж остава същата. Може би, във връзка с нашата тема, още тук трябва да подчертаем, че за разлика от устава от 1919 година, уставът от 1945 година не разделя мюсюлманите по етнически признак, а е на всички мюсюлмани, независимо дали са турци, помаци или цигани. На всичките тях признава еднакви права и задължения в уреждането на духовния живот на вярващите.

Уставът от 1945 година не беше добре подготвен и затова имаше кратък живот. Акиф Османов, който зае поста Главен мюфтия, възложи на една компетентна комисия да изготви новия устав на мюсюлманското изповедание в България, отговарящ на утвърдените се нови условия на обществено-политическия живот на страната.

¹ Устав за духовното устройство и управление на мюсюлманите в България.

² Устав за духовното устройство и управление на мюсюлманите в Царство България, ДВ., бр. 30, от 10 май 1924 година.

Комисия в състав: Акиф Османов, двамата висши духовни съдии – Мустафа Азизов и Мустафа Мемишев, юристконсулта на Главното мюфтийство – Никола Димитров, Главният директор на дирекция „Вакъфски имоти” – Нида Гамзов, секретарят на „Вакъфски имоти” – Стоян Блажев, околийският мюфтия в Свищов – Ибрахим Хафузов, добричкият мюфтия Авни Имамов, председателят на турската вероизповедна община в Пловдив Шериф ефенди, имамът на Кърджалийската джамия хафуз Ахмед Мустафов, народните представители Ахмед Якубов, Билял Дурмазов и Сабри Демиров изготви за кратко време новия проект за устав на мюсюлманското изповедание в България въз основа на вече приетия закон за изповеданията¹. Проектът беше обсъден с представителите на мюсюлманското население на две съвещания. Първото съвещание бе с участието на мюфтии, религиозни служители и представители на мюсюлманската интелигенция. То се състоя в Стара Загора на 4 април 1949 година. А религиозните дейци от Северна България се събраха в Шумен (на 10 април 1949 година). След тия обсъждания проектът беше преработен, за да обхване и направените нови предложения и бе изпратен в Министерството на външните работи и изповеданията за одобрение. Служителите на дирекция „Изповедания” към това министерство обаче поставиха редица въпроси относно характера, функциите и правния статут на Главното мюфтийство и за организацията на мюфтийската система в България. Тук преди всичко се постави въпроса коя част от мюсюлманите представлява това главно мюфтийство – турците, помаците, циганите, татарите? Тоест чисто конфесионалният въпрос се постави на етническа основа.

Министерството на външните работи и изповеданията (министърът беше звенарът проф. Петко Стоянов, а директорът на Главна дирекция „Изповеданията” член на ЦК на БКП Михаил Кючюков) искаше докато се изясни въпросът за етническия състав и формите на тяхното духовно управление, този проект да касае само мюсюлманите – турци. Аз видях върнатият проект от министерството в Главно мюфтийство, в който всички понятия „мюсюлмани” бяха заменени с думата „турци”.

Във връзка с внесената в Министерството поправка отново се събра горепосочената комисия и още веднъж обсъди създалото се положение. Комисията прие предложението и поправи заглавието на устава в смисъл „Устав за духовното устройство и управление на мюсюлманите турци в Народна Република България”. Министерството не се съгласи с поправката в заглавието на устава. Вероятно още

¹ Закон за изповеданията, ДВ., бр. 48 от 1 март 1949 година.

нямаше становище как да организират духовния живот на другите мюсюлмански етноси, затова Министерството искаше в заглавието на устава да се афишира разделението на мюсюлманите по етнически признак. Затова в Устава за духовното устройство и управление на мюсюлманите в Народна Република България се говори само за мюсюлмани турци... „Мюсюлманите турци в Народна Република България се управляват от Главно мюфтийство...”¹.

Този документ е първият официален случай в историята на „социалистическа” България, когато мюсюлманите се разделят по етнически произход, с цел да бъдат противопоставени впоследствие едни срещу други, да всеят разкол между братя и сестри по религия. Така открито се провъзгласява и прилага принципа „разделяй и владей”.

Тази постановка в първия устав на Главно мюфтийство на мюсюлманите в България е злокобен знак, че българските комунисти дълбоко обмислят въпроса за асимилирането на мюсюлманите в страната, за тяхното атеизиране и вливане в състава на българската нация, което се опитваха да направят чак след 30 години, през 80-те години на миналия век.

Представява голям идеологически и изследователски интерес да се проследят усилията на българската държава след освобождението на страната, да раздели нашето мюсюлманско население по етнически признак за осъществяване своите бъдещи планове.

Първият документ за организацията на религиозния живот на вярващите в нова България е изготвен от временното руско управление след освобождението на страната. Този документ обаче е узаконен и приложен от първия български ръководител княз Александър Батенберг с указ № 321 от 9 юли 1880 година².

Първият български закон за религиите в страната носи заглавието „Временни правила за духовното управление на християните, мюсюлманите и на евреите в България”. В този документ, състоящ се от 47 члена за мюсюлманите и тяхното духовно управление са отделени 15 члена (25-39). В тези текстове не се поставя въпроса за етническото разделение на мюсюлманите. Всички мюсюлмани, независимо от техният етнически произход – турци, помаци, цигани, татари, се приемат като единна маса и се поставят под духовното управление на едни и същи вилаетски

¹ Устав за духовното устройство и управление на мюсюлманите в Народна Република България, 1951 год.

² Временни правила за духовно управление на християните, мюсюлманите и евреите в България, ДВ, бр. 56, от 8 юли 1880 година.

мюфтии.

Вторият ръководител на България княз Фердинанд Сакскобурготски 8 години след обединяването на страната посещава Истанбул през 1895 година по покана на Негово величество султан Абдулхамид II за уреждане на българо-османските отношения. В делегацията на княз Фердинанд са включени и двама турци – силистренският народен представител хаджи Яхя паша и централният софийски мюфтия Билял ефенди. Последните двама през време на престоя си в Истанбул, посещават и Мешихата (Шейхулислямата), където разговарят с духовния ръководител на мюсюлманите в Османската империя за положението на мюсюлманите в България. Като резултат от тези разговори се появяват „Временни правила за духовното управление на мюсюлманите в България”¹. Това положение подвежда някои автори да твърдят, че този е всъщност първият устав за ръководене на религиозния живот на мюсюлманите в България, едва ли не е подготвен в Истанбулския Мешихат². Че това не е така се вижда от критиката, отправена към този документ от страна на Мешихата, който го отхвърли категорично и не го призна докрай.

В държавния архив няма сведения кои са подготвили този Устав. Но със сигурност се знае, че Яхя паша и Билял ефенди не са участвали в неговата подготовка. Вероятно е продукт само на чиновниците от дирекция „Изповедания” при Министерството на външните работи и изповеданията и е узаконен с указа на княз Фердинанд. Този документ за нас представлява интерес по два пункта: с тези „Правила” за първи път в новата история на България се предвижда създаването на едно Главно мюфтийство в София като духовен център на мюсюлманското население в страната. Досега в България 17 години духовният живот на мюсюлманите в княжеството се ръководеше само от областни мюфтии, които по религиозните въпроси се отнасяха до Мешихата в Истанбул, чрез министерството на външните работи и изповеданията и не можаха да бъдат утвърдени от това Министерство като български мюфтии без да са получили съответния документ (меншур и мурсале) от ръководителя на мюсюлманите в империята – Шейхулисляма.

Временните правила, за да избегнат това неудобство от двойното подчинение на българските мюфтии предвидиха създаването на една стройна организация на духовното управление на мюсюлманите в страната – Главно мюфтийство, областни

¹ Временни правила за управлението на духовния живот на мюсюлманите в България, ДВ, бр. 210 от 26 IX 1895 година.

² Prof. Dr. Hüseyin Memişoğlu „Bulgaristan'da Müftüler ve Şer' iye mahkemeleri”, Vakıflar Dergisi, SA : XXVII, Ankara, 1998, s. 214.

мюфтии и областни наместници¹.

Въпреки своя относително демократичен дух обаче, тези „Временни правила” допускат една етническа дискриминация по отношение на мюсюлманите цигани като ги лишават от участие в мюфтийските избори (член 3-и). Съгласно член 17-и от „Временните правила” мюсюлманите цигани не могат да участват и в избора на местните изповедни общини. Тези два текста изключват циганите от духовния живот на мюсюлманите в България и представляват първото официално дискредитиране на час от мюсюлманите в страната.

По силата на това разпореждане на „Временните правила” циганите мюсюлмани цели 17 години се държат настрана от участието в организацията на духовния живот на мюсюлманите в България, като че ли те не са мюсюлмани и не изпълняват своите религиозни задължения в едни и същи джамии.

Създадената практика за изолиране на циганите мюсюлмани от духовния живот на своите братя по религия се прехвърли в „Устав за духовното устройство и управление на мюсюлманите в царство България”, приет през 1919 година и действащ до 1945 година². Член 10-и от този устав изрично подчертава, че „Всеки мюсюлманин без разлика на коя секта принадлежи, е задължително член на мюсюлманската вероизповедна община, в района на която има постоянното си местожителство. По този текст циганите на общо основание и то задължително са членове на местната вероизповедна община. И в това си качество, съгласно член 13-и „Избиратели са всички мюсюлмани, български поданици, които са навършили 21 годишна възраст и се ползват с граждански и политически права”. Но член 14-ти изброява шест категории граждани, които по различни причини се лишават от изборителни права във вероизповедните общини, между които попадат и циганите мюсюлмани (параграф 5).

Тази явна етническа дискриминация с пълно право предизвиква основателно недоволство сред циганите мюсюлмани. Въпросът се поставя пред първия и последния конгрес на циганите, който де провежда през 1936 година в София. Конгресът приема специална резолюция, в която настоява за равноправно участие в духовния живот на мюсюлманите в България³.

Този проблем се поставя и от турците, но с противоположно предложение. Мюсюлманите турци в такива градове като Видин, Пловдив, Пазарджик, Плевен, в

¹ За по-големи подробности виж „Временните правила”.

² „Устав за духовното устройство и управление на мюсюлманите в царство България”, ДВ., бр. 30 от 10 май 1924 година.

³ Първият цигански конгрес в София, в. Над 55 години, бр.8, 2009 година.

които живеят значително турски цигани, поставят въпроса за тяхното изолиране от духовния живот на мюсюлманите турци. Видинските турци в своето изложение до Министерството на външните работи и изповеданията и Главното мюфтийство се оплакват, че циганите мюсюлмани в крайдунавските градове и села много ускорено се турчечат и се опитват да се намесват активно в духовния живот на последните. Те молят Министерството и Главното мюфтийство да изключат циганите от религиозния живот на мюсюлманите турци, като им позволят да създават самостоятелни вероизповедни общини¹. По повод на изложението на Видинските турци, в цялата страна мюфтийствата, турските вероизповедни общини организират цяла кампания, настоявайки циганите мюсюлмани да бъдат изключени от духовния живот на мюсюлманите турци. Централният държавен архив пази много изложения (ф.747, оп.1, а'е, 11) от турски вероизповедни общини от Стара Загора, Русе, Пазарджик, Казанлък, Свищов, Пещера, Нова Загора, Златоград, Мамчилград, Никопол, Устина, Сухиндол, Осетиново, Александрово и др., в които турското население се обявява против участието на вярващите цигани в ръководството на религиозния живот. Този въпрос се поставя и в съвещанията за обсъждане на устава от 1951 година. Много от изказалите се делегати се обявяват против циганското участие в техните религиозни дела.

Циганите от своя страна се обявяват против тази кампания, съответно и те отрупват Министерството на външните работи и вероизповеданията, Главното мюфтийство с протестни резолюции с искане за равноправно участие в духовния живот на мюсюлманите в България. Въпросът се поставя и пред Георги Димитров, Министър-председателя на Народна Република България. По негово нареждане Министерството на външните работи и вероизповеданията иска фетва (разяснение) от Главното мюфтийство. Главният мюфтия Акиф Османов в своя отговор от 2.II.1948 година се позовава на „Временните правила“ от 1895 година, където циганите се лишават от изборителните права по избора на ръководните органи на мюсюлманското изповедание и казва ясно, че мюсюлманите цигани изпълняват своите ибадети в турските джамии и мечети, „но по никакъв начин не могат да участват в ръководството на турските вероизповедни общини. Няма никакво право да вземат участие в управлението на имуществото на тези вероизповедни общини“².

Заклучителният акорд на циганския въпрос в духовния живот на турските мюсюлмани в България слага „Устав за духовно устройство и управление на

¹ ЦДА, ф.747, оп.1, а'е 11, стр.11.

² ЦДА, ф.747, оп.1, а'е 11, стр.2.

мюсюлманите в Народна Република България” от 1951 година. Този устав, като се обявява само за турците мюсюлмани, изключва три големи етнически общности от живото тяло на мюсюлманите в България – помаците, мюсюлманските цигани и татарите. Но тук основната цел, която се преследва не е изолирането на циганското население, а преди всичко помаците от турците. Тук циганският въпрос вече прераства в помашки въпрос и става по-заплетен, по-сложен.

Бих искал да подчертая, че отрицателното отношение на турските мюсюлмани към циганите не се дължи на някаква фобия, враждебно отношение към тях. Тук въпросът нито е религиозен, нито етнически, а чисто социално-икономически. Турците се опасяват, ако допускат циганите в управлението на духовния живот на мюсюлманите, в редица градове и села на страната живее по-компактно циганско население и са повече от турците, ще завладеят ръководствата на вероизповедните общини и ще се разпореждат с тяхното имущество – богатите вакъфски имоти. Именно тогава (през 30-те години на миналия век) и сега има редица злоупотреби с вакъфските имоти в такива градове като Видин, Пловдив, Плевен, Пазарджик, в които живее и работи значително циганско население.

Независимо от социално-икономическите съображения на мюсюлманите турци обаче, тяхното дискриминационно отношение към циганите е в дълбоко противоречие с религиозната доктрина за пълно равноправие и взаимопомощ между вярващите братя, независимо от техния етнически произход, социално положение и политически възгледи. Коран-и Керим обявява всички мюсюлмани за братя и по такъв начин въвежда в обществено-политическия живот на вярващите понятието „религиозно братство”. *«Вярващите са братя, затова помирявайте своите братя и бойте се от Аллах, за да бъдете помилвани!»*, (Коран, 49: 10). Аллаху Теаля иска от Своите раби не да дискриминират своите идейни братя, а да ги помиряват, в случаите когато евентуално възникнат недоразумения между тях.

Великият ни пейгамбер (пророк) Мухаммед (салляллаху алейхи уа селлем) многократно подчертавал, че в нашата свещена религия „нито белият има превъзходство над черния, нито пък един народ превъзхожда друг! Единственото превъзходство е в богобоязливостта”¹. Той в друг хадис добавя „Хората са равни като зъбите на гребена. Разликата между тях (хората) е в богобоязливостта”².

¹ Ахмед ибн Ханбел, ал-Муснед, Египет, Муесесе Куртуба.

² Ал-Куда и Ебу Абдуллах Мухамед ибн Селяме ибн Джафер, Муснед аш-Шихаб, Бейрут, Муесесе ар-Рисале, 1407/1986.

Горните айет и хадиси показват, че в нашата религия не разделението, не разкола, а има братството, разбирателството, сътрудничеството са били на първо място. Толерантността винаги е била основен принцип във взаимоотношенията с другите, проявяването на любов към сътвореното заради Твореца, се възприемало като обща философия.

Българските комунисти заложиха на етническата карта за разпокъсване на мюсюлманското единство в страната.

Въпреки защитните клаузи на Берлинския договор от 1878 година, въпреки демократичните принципи на Търновската конституция от 1879 година с много малки изключения, българските правителства от различни политически направления и цветове винаги са гледали на своите малцинства като на чужди, а понякога дори и като потенциални врагове на държавата. Това особено важи за мюсюлманските малцинства – турци, помаци, цигани, татари и др. Към тези трудолюбиви, честни, предани на България хора винаги се е гледало с подозрение и никога не им е гласувано доверие.

Отечествено-фронтовското правителство, начело с Българската работническа партия (комунисти) завзе властта в България на 9.IX.1944 година и обяви пълно равноправие на всички български граждани и обеща, че малцинствените групи в страната ще бъдат служители и ръководители в органите на местната власт, така и в централните държавни органи. В годините непосредствено след „революцията“ новото правителство, в което доминират комунистите проявява готовност да се съобрази с исканията, отправени към него от различни групи етнически и религиозни малцинства. По такъв начин то се опитва да заздравя социалната база на своята власт, и то най-вече по селата, където живее главният електорат на най-силния политически противник на БКП и на Отечествения фронт, а именно Земеделския съюз на Никола Петков. За да спечели турското население и другите мюсюлмански малцинствени групи новата власт ги поощрява да създават по села и градове свои етнически организации и дружества като турските ОФ комитети, турски младежки организации, турски женски дружества и културно-просветни организации. Особен авторитет и популярност получават турските отечественофронтовски комитети сред населението. Затова Българската работническа партия (комунисти), новото правителство решиха да съберат турските ОФ комитети на национална конференция в София, едва след три месеца от завземането на властта в страната. Като чели новата власт няма друга, по-важна задача, че в първите месеци след политическата промяна в страната, се занимава с турския въпрос в България.

ПЪРВАТА И ПОСЛЕДНА КОНФЕРЕНЦИЯ НА ТУРСКИЯ ОТЕЧЕСТВЕН

ФРОНТ В БЪЛГАРИЯ.

В първите месеци след дълбоката политическа промяна в страната Отечественият фронт, от чието име комунистите управляваха страната, се изграждаше на етнически принцип. Турците имаха отделно свои организации и комитети на Отечествения фронт, помаците отделно, циганите отделно. Дори в смесените села имаше поотделно български младежки организации и турски такива. Женските културно-просветни дружества се изграждаха върху същия етнически принцип. Местните комитети на Отечествения фронт всъщност бяха местни органи на новата власт за ръководене на обществено-политическото и социално-икономическото положение на населението.

Поради голямата важност на турските местни комитети на Отечествения фронт партията реши да ги събере в София на конференция. Организираната от Главния секретар на Националния комитет на Отечествения фронт, популярната партизанка Цола Драгойчева конференция се състоя на 27-28 декември 1944 година. В работата на конференцията участва и Раденко Видински като представител на Българската работническа партия (комунисти). Организаторката откри конференцията с една вълнуваща реч, характерна за онова време, в която разясни политиката на правителството на Отечествения фронт към турците и другите малцинства в България. Тя каза между другото „Отечественият фронт освободи турците от фашизма и расизма. Той им осигури пълно равноправие и свободи“. Тя характеризира турската общност в България като „национално малцинство“. Драгойчева апелира към 200 делегати: „Ако правата, дадени от Отечествения фронт на вас не ви задоволяват, по законен път можете да поискате още по-големи права“. Тя предлага във всички турски села да се създадат комитети на Отечествения фронт като местни органи на държавната власт в нова България¹.

Раденко Видински говори в същия дух като набляга, че партията е против всякакъв шовинизъм и подкрепя искането на националните малцинства².

Въпреки възторжените декларации на ръководителите на нова България, още на тази конференция пролича разколническата политика на партията сред мюсюлманското население в страната. Плевенският делегат Енвер Ибрахимов (секретар на турското младежко дружество в околията) разказваше:

„Цола Драгойчева, чиято всяка дума ние посрещяхме с бурни ръкопляскания,

¹ ЦДА, ф.28, оп.1, а'е, 113.

² Пак там.

по някакъв начин е разбрала, че в залата присъстват и делегати от помашките ОФ комитети. Тя помоли от трибуната българо-мохамеданите да минат в съседната зала. Тридесетина души напуснаха конференцията и вече не се върнаха. После разбрахме, че Цола Драгойчева им казала, те нямат място в турска конференция, че техните проблеми са други, които трябва да бъдат обсъдени по-специално и ги изпратила по родните им места”.

Усилията на Българската комунистическа партия (така ще се нарича тя след петия конгрес на партията през 1948 година) за разделянето на мюсюлманите в страната по етнически признак и противопоставянето им едни към други пролича още на тази конференция. Важно значение за очертаване на малцинствената политика на българските комунисти има и заседанието на централния комитет на БРП (комунисти), проведено на 6 февруари 1945 година. На това заседание Трайчо Костов (Георги Димитров е още в Москва), който фактически ръководи и партията, и страната, информира ръководното тяло на партията за директивите на Георги Димитров, при когото е ходил специално да свери часовника по перспективите за развитието на страната след революцията. По малцинствения въпрос мнението на Георги Димитров е пълна свобода и равноправие на всички малцинства, включително и на турците. Обаче за турците има една специална забележка. „По отношение на турците да се действа внимателно”¹. Тогава ние се зарадвахме на това „специално внимание”, мислейки че „ръководителят и вождът на българския народ, най-големият приятел и закрилник на турците” нарежда на партията и държавата, към турците да се отнасят с по-голямо внимание, да им дадат по-големи привилегии отколкото на останалите малцинства. От приложението на тази политика обаче се разбра, че той в самото начало предупреждавал партията, че към турците да се отнесем с подозрение, да ги следим на всяка крачка, за да не вредят на България.

КОНФЕРЕНЦИЯТА НА ТУРСКИТЕ КОМУНИСТИ

Тактиката „разделяй и владей”, приложена в националната конференция на турските Отечественофронтовски организации се прилага и на партийната конференция на комунистите турци, свикана на 9 септември 1945 година в София. Домакин на конференцията, в която участват 93 делегати турци, беше самият Раденко

¹ ЦДА, ф.1, оп.6, а'е 32, стр.1-3.

Видински. Той разясни политиката на Българската работническа партия към турското население, която се свеждаше до следното: „Турското население да се чувства абсолютно свободно да се развива национално. Да се създадат всички условия да живее спокойно в нашата страна без загуба на своята национална идентичност и религия”¹.

В тази конференция не бе допуснат нито един помак или циганин и партийните членове бяха разделени по етнически признак. И тази конференция разгледа само проблемите на партийната работа сред турското население. Тук се поставиха същите въпроси, които бяха обсъдени на турската ОФ конференция: осигуряване на пълно равноправие на турското национално малцинство, чувствително подобряване на неговото социално-икономическо положение, коренни реформи в областта на образованието и културата, поемане издръжката на частните турски училища от държавата при спазване на техния автономен характер, развитието на просветата и културата на базата на майчиния език.

Още на другия ден на двете турски конференции, на 12.X.1945 година, се събра специален пленум на ЦК на БРП (К) за обсъждане отношението на управляващата партия и новата Отечественофронтовска власт към турците в България. Доклад пред пленума изнесе известният вече Раденко Видински. Този доклад обаче се отличаваше от неговите възторжени обещания пред конференциите с турските активисти. Пленумът вместо задълбочено да обсъди социално-икономическото положение сред това население, да набележи мерки за издигане културното и политическото му равнище, постави въпроса за проникване сред него на идеите на турския буржоазен национализъм и взе мерки за предотвратяване на това явление.

В доклада на Раденко Видински, изнесен пред пленума, исканията на турците от новата власт за развитието на учебното дело и традиционната национална култура сред това население, държавата да поеме разходите по просветата и културата, да отвори средни и висши училища, вратите на държавните учреждения да бъдат широко отворени и пред турците, се окачествяват като прояви на турския буржоазен национализъм, вдъхновяван от Истанбулска и Анкарска пропаганда. Докладчикът изрично подчертава, че „сред живущите в нашата страна турци се разпространява чужда пропаганда. Сред тях работят приспособилите се към новите условия фашисти, особено туранисти. На много места ходжите, възползвайки се от вече създадените културно-просветни дружества вършат националистическа пропаганда”.

¹ ЦДА, ф.146, оп.6, а'е 219, стр.14.

Такава постановка на положението сред турското население едва след пет месеца от „социалистическата революция“, разбира се предизвиква съответните решения. За да предотврати проникването на идеите на турския буржоазен национализъм сред нашето население, пленумът забрани създаването на отделни турски комитети, организации и дружества. Турските отечественофронтovski, партийни, младежки организации и комитети, женски дружества и културно-просветни сдружения бяха слети с българските и по такъв начин ликвидирани. В смесените села към съответните български организации бяха създадени турски секции. Особено внимание се обърна към дейността на ходжите, като всяка религиозна дейност се таксува за проява на турския буржоазен национализъм и се удря жестоко. Не е никак малък броят на ходжите, мюсюлманската интелигенция сред турското население, които под различни претексти са арестувани, съдени, изпратени по концентрационни лагери.

Целият пленум премина под знака на заплахата от измисления турски буржоазен национализъм и другите му положителни решения в областта на развитието на учебното дело, културата, равноправието бе отнесено към този знаменател.

Проблемите на помашкото население се обсъдиха на отделна конференция. Партийната конференция на комунистите помаци се проведе в Пловдив на 5.ІІІ.1945 година. Помашките делегати поискаха от Раденко Видински, тоест от ЦК на БРП (К), отечественофронтovското правителство, следното:

1. На Родопските мюсюлмани да бъдат върнати религията им и мюсюлманските имена, отнети по насилствен начин от предишната власт.

2. Дружество „Родина“, което тероризираше помациите да бъде обявено за фашистка организация и закрита, неговите ръководители и по-активни членове да бъдат наказани.

3. Реформиране на училищата и медресетата в помашките села, поемане на разходите на просветата и културата от държавата, изгонване от училищата на националистически и шовинистки настроените учители.

4. Коренни преобразования в мюфтийствата, вакъфите, религиозните учреждения и откриване на едно средно духовно училище.

Всички тези искания се формулират в едно решение и се приемат на конференцията¹.

Тук искам да обърна вниманието на читателя върху един куриоз. В

¹ Стоян Михайлов, Възрожденски процес в България, София, 1992, стр. 176.

конференцията на турските ОФ комитети, някои от делегатите искат премахването на религиозните предмети от учебните програми в частните турски училища, закриването на все още съществуващите пет медресета и Медресету'н-Нювваб в Шумен, искат да изгонят от конференцията незначителния брой чалмалии, то комунистите помаци настояват за реформиране на медресетата и откриване на ново средно духовно училище в Родопския регион.

Двете конференции приеха направените от делегатите предложения. В резултат на това бяха премахнати религиозните предмети от турските училища, бяха закрити медресетата и Нювваба. В изпълнение на решението на помашката комунистическа конференция, засили се изучаването на религията в училищата, същата учебна година в Пловдив беше открито средно мохамеданско училище само за помашките младежи.

Тези конференции, които начертах държавната политика по малцинствения въпрос още повече задълбочиха етническото разделение на мюсюлманите. Преди всичко, учители турци в помашките училища, имами и хатиби в Родопските джамии бяха изгонени от региона. На децата помаци се забрани изучаването на турския език в училище.

В село Александрово, Казанлъшко, в което бяха настанени изселените от Родопите помашки семейства срещнах такъв странен случай: партийният секретар на селото, българин, пуснал своето дете в турско училище, обаче не позволява на помашките деца да се учат там. След 9.IX.1944 година забраниха на помашките младежи да се учат в мюсюлманското духовно училище в Шумен, в турската малцинствена гимназия в същия град и впоследствие в турските гимназии и педагогически училища, които се откриха в много градове на страната.

Всичко това показва, че управляващата партия още в самото начало залага не на обединяването на мюсюлманското малцинство, а на неговото разделение по етнически признак. Турското малцинство още в началото бе обявено като най-голяма опасност за българската национална сигурност и бе подложено на преследване. В това отношение е особено характерен един пасаж от доклада на Георги Димитров пред пленум на ЦК на БРП (К), проведен на 1.IV.1948 година. Георги Димитров, когото българските турци приемаха като свой искрен приятел и покровител, казва пред пленума:

„В тази връзка искам да ви кажа, нека да си остане между нас, че има един голям въпрос, който не от вчера съществува. Той е, че по нашата южна граница имаме

всъщност небългарско население, което представлява постоянна язва за нашата страна. Пред нас като партия и правителство стои въпросът да го махнем оттам и да го заселим на друго място, а там да заселим наше, собствено българско население.

В различните важни пунктове на страната, като в Шуменско, Разградско и други места, имаме компактно турско население. При нашия режим, който даде пълна свобода на малцинствените групи, започват да вдигат глава мюфтиите, турските агенти, младежта започва да проявява турски национализъм, обръща се към Цариград и Анкара. Трябва да се вземат необходимите мерки за това. Този проблем трябва да се реши през 1948 година. От тази гледна точка Националният комитет на ОФ ще трябва да има комисия от деятели по малцинствата, която ще ни помогне да проведем тази сложна операция. Не можем да оставим НРБ в такова положение, в каквото е съществувало до 9.IX.”¹.

Уставът за духовното устройство и управление на мюсюлманите в Народна Република България от 1951 година вече е изработен и приет при пълна изяснена общественно-политическа и икономическа обстановка. През последните пет години действително са проведени насилствени мероприятия, които ясно начертават характера и развитието на България в бъдеще.

Още на 9.IX.1944 година с промяната на политическата власт, всички надземни и подземни богатства на страната, които се намираха в ръцете на капиталистическата държава като железопътния, водния, автомобилния транспорт, пощите, основните каменовъглени мини, както и не малък брой държавни промишлени предприятия, основните банки, горите, образцовите земеделски стопанства и др. преминаха в ръцете на Отечественофронтовското правителство. На 12 март 1946 година Народното събрание прие Закон за поземлената реформа, а след един месец Закон за конфискуване на придобитите чрез спекула и по незаконен начин богатства. Следващата година (на 23 декември 1947 година) бяха национализирани частните индустриални и минни предприятия. Само след два дни държавата сложи ръка и на частните банки. По такъв начин държавната капиталистическа и частната експлоататорска собственост се превърнаха в основа за по-нататъшното преобразуване на капиталистическата икономика в социалистическа.

В настройката също бяха проведени коренни преобразования, които промениха характера на държавната система и управление. С проведения референдум

¹ Доц. Стайко Трифонов, „Строго поверително”, в.Поглед, бр. 16, 22.IV.1991 година.

на 15 септември 1946 година бе премахната монархията и България бе обявена за Народна Република. На 4 декември 1947 година Великото народно събрание прие първата републиканска конституция, която впоследствие бе наречена Димитровска конституция. Тази конституция признава на „националните малцинства” правото „да се учат на своя майчин език и да развиват националната култура”, „основното образование е задължително и е безплатно”, „училищата са държавни”, (чл. 79)¹. Премахната бе опозицията и опозиционния печат. Българската работническа партия (к) безспорно наложи своята диктатура над обществото, чрез правителството на Отечествения фронт, начело с Георги Димитров. На 18-25 декември 1948 година се проведе петият конгрес на Българската работническа партия (комунисти). Конгресът открито обяви България за социалистическа страна и прие план за ускорено социалистическо развитие на страната.

Новият „Устав за духовното устройство и управление на мюсюлманите в Народна Република България” не можеше да не отрази тези съдбоносни промени в обществено-политическия строй на страната. Партията държава искаше да раздели мюсюлманското население по етнически признак, да изгони турците от България или да ги разсели в райони с компактно българско население. Това не стана в национален мащаб, защото малко след петия конгрес на партията Георги Димитров се разболя и почина. Масовото надигане на турците за изселване в Турция през 1949 година провали този пъклен план. Затова се получи устав само за духовното управление на турците-мюсюлмани. За духовното устройство на мюсюлманите помаци и цигани ще се помисли после. Впрочем за циганите има един озадачаващ текст в този устав. Този текст (член 140) гласи: „Изповедните общини на мюсюлманите-цигани в Републиката са подведомствени на установените с настоящия устав мюсюлмански верски институти-мюфтии и Главно мюфтийство и по отношение на тях се приспособяват постановленията на този устав”.

Това прикачване на циганите в последния вагон на устава в никакъв случай не означава, че те се обединяват с турците. Това се вижда от положението, че на тях се позволява да създават самостоятелни „Цигански изповедни общини”, което означава, че те имат свой вътрешен специфичен духовен живот.

След приемането на устава от 1951 година Смолянското мюфтийство беше изключено от състава на Главното мюфтийство на турците-мюсюлмани в България.

¹ Български конституции и конституционни проекти, Държавно издателство „Петър Берон”, София, 1990 година, стр.50-51.

Всички вероизповедни общини в Родопския район бяха предадени на негово разпореждане. Въпреки това обаче, то не беше обявено за Главно мюфтийство на българомохамеданите. Главният мюфтия беше един и той се казваше Акиф Османов. Той представляваше всички мюсюлмани пред външния свят. Но Комитетът на вероизповеданията при Министерския съвет признаваше Акиф Османов само като Главен мюфтия на мюсюлманите-турци. Дори не му позволяваше да посети родопските помашки райони.

С Решение на Политбюро от 7 април 1960 година се проведе значително съкращение в мюфтийския и имамския апарат. Мюфтийствата от 17 се смъкнаха на 6¹. Районни мюфтийства останаха само в Кърджали, Пловдив, Шумен, Разград и Айтос. Имаше още едно мюфтийство, този в Смолян, обаче той не влизаше в списъка, тъй като беше помашко мюфтийство и се отчита по друг параграф.

Това разделение на мюфтийствата по етнически признак се задълбочи още повече впоследствие. През времето на Главния мюфтия Хасан Адемов (1964-1976) се създаде вече и Главно мюфтийство за българомохамеданите с център Велинград. Първият Главен мюфтия на помаците стана моят съкурсник от Висшата партийна школа при ЦК на БКП. Това разделение продължи и през времето на Главното мюфтийство на Мехмед Топчиев (1976-1988).

В световните мюсюлмански конференции, в международните мирни конференции българските мюсюлмани се представляваха от двама главни мюфтии, невиджано никъде събитие. Тези двама чалмалии като се връщаха в България заставаха пред камерите на българската телевизия и се надпреварваха да ни убеждават колко неограничена е свободата на съвестта и религията в нашата страна.

Българската комунистическа партия заложи на разделието на мюсюлманското малцинство в страната и загуби. Чак след 30 години се разбра смисълът на нейната стратегия и тактика по мюсюлманския въпрос. Разделяйки и противопоставяйки мюсюлманите по етнически признак по-лесно да ги асимилира, като поотделно ги влива в състава на „Единната социалистическа нация“. Асимилационните процеси през седемдесетте години на миналия век първо обхващаха българомохамеданите. След тях побългариха турските цигани. Най-накрая „Възродителният процес“ погълна и самите турци през 1984-1985 година.

Така с партийно решение в България се създаде „единната социалистическа

¹ ЦДА, ф.747, оп.1, а'е 21, стр.8.

нация”, която беше най-разединена през цялата българска история. Съпротивата на мюсюлманските малцинства против насилствената асимилация доведе до катастрофата на социализма в България и изпрати нейните автори в бунището на историята.

Народът казва „” Всяко зло за добро”. Трагедията на мюсюлманските етнически групи в страната ускори разпадането на тоталитарния режим. Колко е истинска новата демокрация, това е друг въпрос. Но въпреки многото й кусури, никой не може да отрече, че сега се диша по-свободно, всеки може с гордост да се нарича турчин, помак, ром, мюсюлманин, християнин, атеист. Демокрацията за първи път в историята на българските мюсюлмани създаде условия за тяхното обединяване само по религиозен признак по линията на „верското братство”. Сега нашето мюсюлманско население, без да се гледа на техния етнически произход се обедини под ръководството на единно Главно мюфтийство, в което заедно по братски работят турци, помаци, цигани. Двете районни мюфтийства с компактно помашко население: Смолянското и Благоевградското (със седалище в Гоце Делчев) се ръководят от млади енергични помаци с висше духовно образование. В района на Софийското мюфтийство, който обхваща областите София, Кюстендил, Перник, Враца, Видин има цигански изповедни общини, чиито председатели и цели ръководства се състоят само от роми.

Това религиозно единство не се харесва на агентите от бившата комунистическа Държавна сигурност, затова те се опитват да предизвикват разкол сред мюсюлманското население в нашата страна. Радостното е, че всички опити за разкол през последните години пропаднаха. Това дава надежда за бъдещето, че българските мюсюлмани няма да се поддават на комунистическите провокатори и ще продължават да разобличават техните отвратителни планове.

THE EFFORTS OF THE TOTALITARIST REGIME TO DEVIDE THE MUSLIMS ON ETHNIC BASIS

SUMMARY

İsmail DJAMBAZOV

Regardless of the religious brotherhood, proclaimed by Kuran-i Kerim, some Muslims in Bulgaria – Turks, Pomaks, Tatars, Arabs, Albanians and others, have a disparaging attitude to the Mohammedan Roma people. The first Regulations of the Chief Mufti's Office of the Muslims in Bulgaria from 1919 were openly discriminatory, forbidding them to participate in the elections of the mosque boards of trustees and to work as Imam-Hatibis, Muftis, and other religious officers in the system.

I have undertaken to consider that wrong formulation and practice in my study from the point of view of the Islamic philosophy and law, and I have emphasized that they contradict the Koran and the Sunnah.

This wrong attitude to the Mohammedan Roma people has been eliminated in the current conditions of democracy. According to the new Regulations of the Chief Mufti's Office, all Roma people are equal in terms of religious rights and obligations. Today, a number of Roma persons are employed in the system of the Chief Mufti's Office as muftis, Imam-Hatibis, members and chairpersons of the mosque boards of trustees. For instance, only in the region of Sofia Chief Mufti's Office, which covers the territories of Sofia, Pernik, Kyustendil, Montana, Vratsa and Vidin 32 districts, there are independent Roma religious municipalities with local Roma persons as members and chairpersons. There are some Roma persons working as Muftis, scores are Imam-Hatibis or other religious officers in the management of the spiritual life of the Muslims in Bulgaria. A great many young boys and girls of Roma origin study in the hundreds of Koran courses, Imam Hatip schools and in the Higher Institute of Islam.

Key words: Bulgaria, Islam, the Roma